

LANȚURILE VALORICE GLOBALE DE SERVICII – O NOUĂ OPORTUNITATE PENTRU ȚĂRILE ÎN DEZVOLTARE

GLOBAL VALUE CHAINS IN SERVICES - A NEW OPPORTUNITY FOR DEVELOPING COUNTRIES

Georgeta Ilie*

Institutul de Economie Mondială – Academia Română, București, România

Rezumat

Lucrarea de față pledează în favoarea susținerii creșterii participării țărilor în dezvoltare la lanțurile valorice globale de servicii, date fiind facilitățile oferite de tehnologiile digitale în tranzacționarea serviciilor, precum și conjunctura economică mondială marcată de pandemie. Analiza efectuată evidențiază creșterea contribuției serviciilor în realizarea principalilor indicatori de dezvoltare economică, precum și în cadrul lanțurilor valorice globale, rolul tehnologiilor digitale în susținerea componentelor de servicii ale lanțurilor valorice globale, precum și indicatorii de măsurare a performanțelor lanțurilor valorice globale de servicii. Prin prisma posibilității obținerii unor avantaje nete în urma creșterii participării țărilor în dezvoltare în cadrul lanțurilor valorice globale, pe segmentele de servicii în continuă ascensiune, în cadrul lucrării sunt oferite argumente care să susțină deciziile de politică economică la nivelul acestor țări, în favoarea prioritizării investițiilor în capitalul uman și în infrastructura tehnologică necesară, precum și reconsiderarea reglementărilor privind comerțul cu servicii.

Cuvinte cheie: lanțuri valorice globale, servicii, tehnologii digitale, țări în dezvoltare, beneficii

Clasificare JEL: F13, F23, L8, O11, O14

Abstract

This paper argues in favour of increasing the participation of developing countries in global value chains in services, given the facilities offered by digital technologies in trading services and the current global economic situation marked by the pandemic. The analysis highlights the increasing contribution of services in achieving the key economic development indicators, as well as in global value chains, the role of digital technologies in supporting the service components of global value chains and indicators for measuring the performance of global value chains of services. From the perspective of the possibility of obtaining net benefits from an increased participation of developing countries in global value chains in the growing service segments, the paper provides arguments to support economic policy decisions in these countries in favour of prioritizing the investments in human capital and the necessary technological infrastructure, as well as the reconsideration of regulations on foreign trade in services.

Key words: global value chains, services, digital technologies, developing countries, benefits

JEL Classification: F13, F23, L8, O11, O14

*Autor de corespondență: Dr. Georgeta Ilie, e-mail: g2009ilie@gmail.com.

1. Introducere

Ultimele trei decenii s-au caracterizat prin *intensificarea fragmentării proceselor de producție și a dispersării geografice* a activităților din cadrul acestora, ceea ce a condus la dezvoltarea unor *sisteme integrate de producție fără frontiere*, atât pentru mărfuri, cât și pentru servicii, cunoscute sub denumirea de lanțuri valorice globale (*global value chains*, engl.). Fie că sunt create sub forma unor *lanțuri secvențiale* sau a unor *rețele complexe* dispersate la nivelul mai multor țări la nivel regional sau global, lanțurile valorice globale (LVG) integrează o gamă largă de activități, de prelucrare materială și imaterială, desfășurate pe tot parcursul de la conceperea unui bun sau serviciu, până la utilizarea acestuia de către consumatorul final.

În prezent, *contribuția LVG în dezvoltarea economică* s-a extins considerabil de la nivelul industriilor prelucrătoare, extractive și agricole la cele ale *serviciilor*, în condițiile intensificării prezenței și contribuției acestora în toate activitățile economice, precum și ale afirmării lor ca determinanți cheie ai competitivității și productivității. Astfel, *serviciile sunt considerate elemente de legătură care susțin tranzacțiile în cadrul lanțurilor valorice extinse la nivel global*, acestea fiind implicate atât în proiectarea și producerea mărfurilor, cât și în vânzarea acestora, indiferent dacă produsul final este un bun, sau un serviciu.

Expansiunea serviciilor, evidențiată în participarea la formarea PIB sau în contul investițiilor și comerțului internațional, precum și al ocupării forței de muncă, este impulsionată considerabil de *dezvoltarea sectorului în sine*, de (i) *dezvoltarea acelor servicii care susțin procesele de producție din industria de prelucrare* (servicii suport), ceea ce a dat naștere conceptului de *servicificare a producției* (*servicification of manufacturing*, engl.), inclusiv de (ii) *intensificarea utilizării tehnologiilor digitale în producerea și comercializarea multor categorii de servicii*. Astfel, serviciile reprezintă input-uri importante în aproape toate etapele unui lanț de producție, pe tot parcursul de la conceperea până la desfacerea produselor, inclusiv servicii post-vânzare. Multitudinea serviciilor tranzacționate în stadiile din amonte ale proceselor de producție (cu excepția turismului) face ca fluxurile comerciale să fie dominate de servicii intermediare, ceea ce este cunoscut sub denumirea de *comerț cu servicii în cadrul lanțurilor valorice globale* (ADB, UIBE, WTO, IDE-JETRO & CDRF, 2021).

În contextul extinderii, externalizării sau delocalizării afacerilor în temeiul avantajelor comparative și competitive oferite de diverse amplasamente externe, importante segmente ale activității de prelucrare industrială sau de prestare de servicii suport au ajuns să fie din ce în ce mai dispersate în diferite țări, fapt care a condus la o amplificare fără precedent a *fluxurilor comerciale transfrontaliere cu inputuri intermediare de bunuri și servicii*. În prezent, aproape două treimi din comerțul global este reprezentat de bunuri și servicii intermediare care sunt încorporate în diferite etape ale procesului de producție de bunuri și servicii finale, ceea ce certifică afirmația conform căreia *economia mondială este susținută de ansamblul rețelelor lanțurilor valorice globale* (UNCTAD, 2013).

De asemenea, serviciile joacă un rol determinant în cele mai recente transformări la nivelul tranzacțiilor comerciale internaționale, inclusiv a *modelelor de afaceri și de investiții*, prin susținerea dezvoltării LVG clasice de bunuri, precum și prin crearea unor LVG proprii sectorului serviciilor.

Companiile care își organizează activitățile în cadrul unor LVG aleg să-și plaseze diferitele verigi ale lanțului valoric de producție de bunuri și servicii în funcție de *avantajele comparative și competitive oferite de diferite locații* la nivel regional sau global, fiind luată în considerare pentru a face parte din LVG fiecare țară care poate contribui la reducerea costurilor sau/și la o valoare adăugată superioară, prin inputuri intermediare în realizarea unui bun sau serviciu final.

În acest context, au fost create premisele unui model de dezvoltare economică bazat pe dezvoltarea și participarea la lanțurile valorice globale de servicii, cu avantaje considerabile atât pentru companii, cât mai ales pentru economiile naționale în dezvoltare.

2. Contribuția sectorului serviciilor în dezvoltarea economiilor țărilor lumii în ultimele trei decenii

În cadrul proceselor economice contemporane, serviciile reprezintă o componentă tot mai importantă, fapt evidențiat de participarea considerabilă a acestora la realizarea principalilor indicatori macroeconomici. Datele prezentate în Tabelul 1 evidențiază faptul că, de-a lungul ultimelor trei decenii, s-a înregistrat o creștere considerabilă a contribuției serviciilor la formarea PIB, a valorii tranzacțiilor internaționale cu servicii, precum și a nivelului de ocupare a forței de muncă în acest sector, la nivelul tuturor țărilor lumii indiferent de nivelul lor de dezvoltare.

Tabelul 1: Evoluția contribuției serviciilor la realizarea principalilor indicatori macroeconomici, la nivel global și pe categorii de țări², în perioada 1990-2020

Indicatori și grupe de țări	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019	2020
Valoarea adăugată a serviciilor (% în PIB)								
Total mondial	-	64,9	63,5	63,6	62,7	64,3	64,8	59,9
Țări cu venituri ridicate	-	-	66,8	67,8	69,0	70,0	70,3	-
Țări cu venituri reduse și medii	42,4	48,3	48,8	48,3	49,2	52,6	54,0	54,1
Comerțul cu servicii (% în PIB)								
Total mondial	7,7	8,4	9,2	11,0	11,7	13,0	13,6	11,5
Țări cu venituri ridicate	7,9	8,5	9,2	11,3	13,2	15,4	16,5	14,3
Țări cu venituri reduse și medii	6,7	8,0	9,2	9,7	8,5	8,6	8,7	6,7
Valoarea exporturilor de servicii (miliarde USD)								
Total mondial	886	1.295	1.713	2.733	4.049	5.078	6.275	5.152
Țări cu venituri ridicate	796	1.124	1.442	2.302	3.260	4.082	5.025	4.230
Țări cu venituri reduse și medii	102	184	283	451	811	1.025	1.285	953
Valoarea importurilor de servicii (miliarde USD)								
Total mondial	936	1.327	1.651	2.644	3.870	4.848	5.912	4.835
Țări cu venituri ridicate	824	1.101	1.383	2.154	2.961	3.563	4.381	3.696
Țări cu venituri reduse și medii	121	226	273	496	905	1.279	1.531	1.140

¹Banca Mondială clasifică țările lumii în patru categorii în funcție de venitul național brut (VNB) anual pe locuitor. Analiza efectuată acoperă o perioadă mare de timp, în care au avut loc multiple actualizări ale valorilor folosite în clasificarea țărilor. Conform celei mai recente actualizări, în categoria țărilor cu venituri ridicate sunt cuprinse cele care realizează o valoare a VNB/ locuitor de peste 13.205 USD, a țărilor cu venituri medii ridicate 4.256-13.205 USD, a țărilor cu venituri medii reduse 1.086-4.255 USD, iar a celor cu venituri reduse sub 1.085 USD (World Bank, 2022b).

Indicatori și grupe de țări	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2019	2020
Gradul de ocupare a forței de muncă în servicii (% forței de muncă angajate în servicii în total forță de muncă ocupată)								
Total mondial	-	37,4	39,4	41,9	44,5	48,1	50,6	-
Țări cu venituri ridicate	-	65,0	67,7	70,5	73,0	73,9	74,5	-
Țări cu venituri reduse și medii	-	30,6	32,7	35,4	38,1	42,3	45,3	-

Sursa: Tabel redactat de autor în baza datelor Băncii Mondiale (2022a).

Conform datelor publicate de Banca Mondială, înainte de pandemia de COVID-19, *valoarea adăugată a serviciilor în PIB* la nivelul țărilor cu venituri ridicate a ajuns la 70,3%, iar al celor cu venituri reduse și medii la 54%. De asemenea, în ceea ce privește *ponderea comerțului cu servicii în PIB*, se remarcă o evoluție considerabilă, cu atingerea unui nivel de vârf în 2019, atât pentru țările dezvoltate (de 16,5%), cât și pentru cele în dezvoltare (de 8,7%). Declanșarea pandemiei de COVID-19, în 2020, cu impunerea unor restricții foarte severe în principal în ceea ce privește mobilitatea persoanelor, a influențat nefavorabil acest trend, aportul serviciilor în PIB diminuându-se la 11,5% la nivel mondial și, respectiv, la 14,3% pentru țările dezvoltate și 6,7% pentru cele în dezvoltare.

Cea mai spectaculoasă evoluție a fost înregistrată la nivelul *tranzacțiilor internaționale cu servicii* care, de-a lungul celor trei decenii analizate, au crescut de aproape 5 ori la export și 4 ori la import, cu diferențe considerabile între țări. Astfel, în 2019, țările cu venituri ridicate înregistrau 5.025 miliarde USD la export și 4.381 miliarde USD la import (ceea ce reprezintă o creștere de cinci ori la export și de patru ori la import, față de 1990), iar țările cu venituri reduse și medii 1.285 miliarde USD la export și 1.531 miliarde USD la import (ceea ce reprezintă o creștere de 10 ori atât la export, cât și la import, față de 1990). Una dintre explicațiile acestei evoluții până în 2019 este pusă în contul *creșterii tranzacțiilor internaționale cu servicii în cadrul modelelor de afaceri integrate sub forma LVG*.

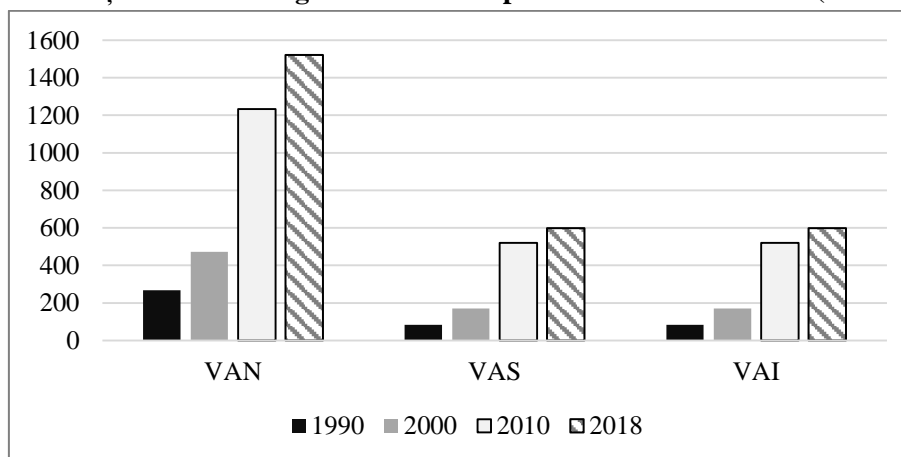
În anul 2020, toți indicatorii analizați au fost afectați de criza pandemică de COVID-19, valorile acestora regresând față de nivelurile anilor precedenți. Cu toate acestea, dată fiind structura extrem de eterogenă a sectorului serviciilor, analizele realizate la nivelul principalelor categorii de servicii relevă *evoluții diferite*: (i) cu *scăderi spectaculoase la nivelul serviciilor care presupun prezența fizică* (precum turismul și transporturile internaționale, în contextul măsurilor de carantină instituite de majoritatea țărilor și ulterior a restricțiilor de mobilitate), și, respectiv, (ii) cu *creșteri la nivelul serviciilor cu nivel ridicat de digitalizare și capacitate de a fi prestate de la distanță*, în sistem telemuncă. În contextul generat de criza pandemică, *LVG au fost puternic afectate de restricțiile impuse la scară globală și de incertitudinile legate de reluarea activităților economice pe fondul succedării mai multor valuri de infectări*. Această situație a afectat considerabil serviciile care deserveau LVG cu bunuri (precum logistica, transporturile, asigurările), în timp ce LVG de servicii *pure* (precum serviciile de afaceri sau ITC) au valorificat la maxim soluțiile digitalizării, utilizate doar parțial anterior pandemiei.

De asemenea, un indicator relevant în aprecierea importanței serviciilor în economiile țărilor lumii este *ponderea forței de muncă ocupate în sectorul serviciilor* în total forță de muncă ocupată. Astfel, la nivelul tuturor țărilor lumii, valoarea acestui indicator a înregistrat un trend ascendent

continuu, la nivelul anului 2019, sectorul serviciilor asigurând 74,5% din locurile de muncă ocupate în țările cu venituri ridicate și 45,3% în cele cu venituri reduse și medii (World Bank, 2022a).

În realitate, *dimensiunea statistică a indicatorilor privind tranzacțiile cu servicii este dificil de măsurat cu acuratețe*, identificarea fiecărei componente de servicii care contribuie la valoarea totală a unui produs sau care intervine în procesele de producție a unor bunuri care se realizează în cadrul unor LVG fiind dificil de realizat. Cu toate acestea, studiile realizate de către UNCTAD surprind o anumită dimensiune a LVG prin *prisma evoluției raportului dintre contribuția companiilor naționale și a celor cu capital străin în valoarea adăugată în exporturi*. Graficul 1 ilustrează evoluția unui set de *indicatori considerați relevanți pentru a evidenția ascensiunea LVG, în perioada 1990 și 2018*, și anume: (i) valoarea adăugată realizată de companiile naționale în exporturi (VAN); (ii) valoarea adăugată realizată de companiile străine în exporturi (VAS); (iii) valoarea adăugată indirectă încorporată în exporturile altor țări (în bunuri intermediare reexportate de alte țări și care includ VAN, atât în amonte, cât și aval), (VAI).

Graficul 1: Evoluția valorii adăugate în cadrul exporturilor asociate LVG (în milioane USD)

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza datelor UNCTAD (2019b)

În ceea ce privește operarea în cadrul LVG, serviciile acționează ca o serie de piețe interconectate, atât pentru procesele de producție de bunuri, cât și de servicii. Așadar, uneori este foarte greu de evidențiat valoarea reală a serviciilor în LVG, deoarece multe dintre datele colectate consideră serviciile în completarea producției unui bun și nu o producție în sine. Acest lucru este valabil mai ales pentru cele ce sunt adesea numite *servicii de facilitare (enabling services, engl.)* sau *servicii de producție (producer services, engl.)*, cum ar fi transportul, comunicațiile, asigurările, finanțele, distribuția sau serviciile de afaceri. Până la începutul anilor 1990, acestea erau rareori înregistrate separat, ci mai degrabă considerate activități locale implicate în producerea unui bun.

Cu toate acestea, dincolo de rolul lor de facilitatori ai LVG de bunuri, în prezent *serviciile sunt din ce în ce mai dezagregate și tranzacționate* ca activități distincte. Exemple evidente în acest sens sunt serviciile de back-office, serviciile de prelucrare sau procesare a datelor, sau serviciile specifice centrelor de apeluri (*call centers, engl.*). În acest nou context, au apărut și s-au dezvoltat *LVG pure în sectorul serviciilor*, care oferă noi oportunități competitive de specializare și de

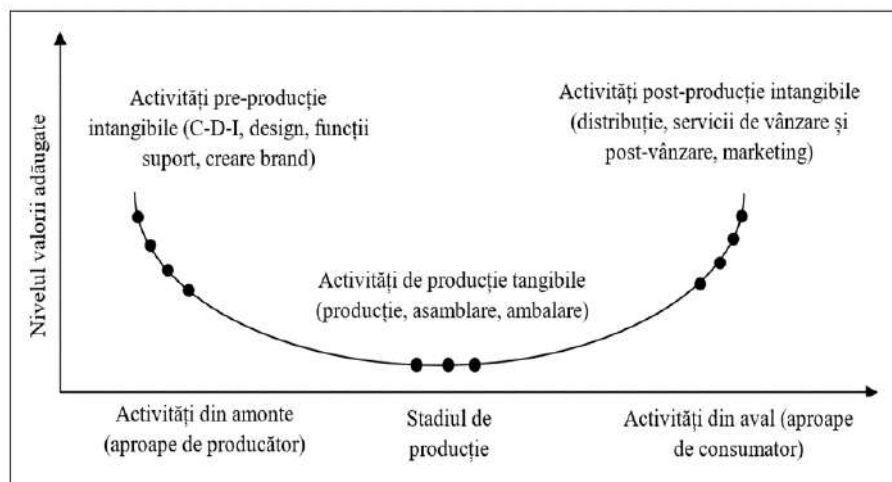
participare a țărilor emergente în calitate de furnizori de astfel de servicii la comerțul global. Similar firmelor producătoare de bunuri, obiectivul multor firme de servicii, în special din țările dezvoltate, este să se angajeze în activități cu valoare adăugată ridicată și anume proiectare, cercetare-dezvoltare, inovare, marketing sau crearea și dezvoltarea de mărci (*brand development*, engl.), firmele din țările în dezvoltare fiind antrenate în prestarea de servicii de regulă standardizate, cu valoarea adăugată mai redusă, sau în servicii legate de desfacerea produselor și asigurarea de asistență post-vânzare.

3. Rolul serviciilor de-a lungul LVG și participarea țărilor lumii în cadrul acestora

Pe fondul creșterii rolului sectorului serviciilor de-a lungul ultimelor trei decenii, relația dintre LVG și dezvoltare a cunoscut o evoluție spectaculoasă, la aceasta aducându-și o importantă contribuție *deplasarea centrului de interes dinspre procesele de producție din industria de prelucrare spre cele de servicii*, în contul cărora se înregistrează rezultate considerabile și în care este antrenată cea mai mare parte a forței de muncă calificate. Această *schimbare structurală este specifică atât țărilor dezvoltate, cât și țărilor în dezvoltare*.

În evidențierea participării serviciilor în cadrul LVG, deosebit de sugestivă este reprezentarea grafică sub forma unei curbe în care este ilustrată contribuția la valoare adăugată a diferitelor activități de-a lungul etapelor de producție, dispuse de la stânga la dreapta, de la activitățile din amonte până la cele din aval (Figura 1).

Figura 1: Reprezentarea grafică a contribuției la valoare adăugată a activităților dispuse de-a lungul etapelor de producție

Sursa: Reprezentare a autorului pe baza ADB, UIBE, WTO, IDE-JETRO & CDRF (2021) și UNCTAD (2020).

Această curbă, cunoscută sub numele de curba zâmbetului (*smile curve*, engl.), ilustrează de-a lungul a două axe, una orizontală care indică nivelul valorii adăugate și o alta verticală care indică stadiile procesului de producție, faptul că activitățile situate către limitele extreme ale lanțului valoric tind să implice activități cu un conținut preponderent intangibil, intensiv în cunoștințe, precum cercetare-dezvoltare, proiectare sau construirea mărcii în etapele din amonte, precum și servicii post-vânzare și marketing în etapele din aval. Etapa intermediară implică activități care necesită un

conținut preponderent tangibil, precum producția și asamblarea (ADB, UIBE, WTO, IDE-JETRO & CDRF, 2021).

Reprezentarea din Figura 1 reflectă inclusiv *modul de participare a țărilor lumii la activitățile dispuse de-a lungul LVG și implicit de distribuire a câștigurilor din participarea la tranzacțiile internaționale cu servicii* între economiile dezvoltate și cele în dezvoltare. Astfel, economiile avansate tind să se concentreze pe stadiile de producție care generează un nivel ridicat de valoare adăugată, preponderent intangibile, în timp ce economiile în dezvoltare participă în principal la activități de producție cu un nivel redus de valoare adăugată, preponderent tangibile, cel de-al doilea grup de țări concentrându-se în partea inferioară a curbei.

Deși modelele de producție internațională au început în segmentele de producție și asamblare cu valoare adăugată scăzută ale lanțului valoric, folosind cu precădere contracte de licență sau franciză, în prezent acestea s-au extins la nivelul segmentelor din amonte și aval, acoperind categorii de *servicii de la cercetare-dezvoltare pe bază de contract până la back-office și servicii post-vânzare pentru clienți*.

În ultimii ani, o serie de țări în dezvoltare s-au afirmat într-o serie activități din sectorul serviciilor, în principal din aval, găzduind și fiind implicate în tranzacții cu servicii prin centrele de servicii comune (*shared service center*, engl.)³, precum și prin externalizarea proceselor de afaceri (BPO, *business process outsourcing*, engl.)⁴.

Astfel, multe țări cu nivele de dezvoltare modeste dar care oferă o serie de condiții necesare înfloririi unor astfel de afaceri reprezintă destinații favorite pentru serviciile prestate prin centrele de servicii comune și externalizarea proceselor de afaceri. Un exemplu în acest sens este și cel al României, care reprezintă locația ideală pentru astfel de servicii, în principal pentru companii din țări vest-europene sau nord-americe, principalele avantaje oferite fiind compatibilitatea culturală, forță de muncă cunoscătoare de limbi străine de circulație internațională (engleză, franceză, spaniolă), dar și de circulație restrânsă (italiană, germană, rusă, poloneză), bune abilități în domeniul IT, ca urmare a unui sistem de învățământ național de calitate (în special în domeniile IT, tehnice sau finanțe-contabilitate) și evident la costuri salariale competitive. Principalele centre vizează domeniul IT, industria auto, telecomunicațiile sau companiile de producție, iar principalele locații pentru externalizarea proceselor de afaceri sunt marile orașe care găzduiesc centre universitare furnizoare de forță de muncă tânără și calificată.

4. Suportul tehnologiilor digitale în dezvoltarea LVG de servicii

În ultimii ani, *expansiunea și utilizarea tehnologiilor digitale au generat noi modele de afaceri și au oferit noi oportunități de producere a valorii*, precum și posibilitatea obținerii unor noi venituri. În acest context, activitățile desfășurate de-a lungul LVG din sfera materială și imaterială sunt considerabil potențate de următoarele tipuri de tehnologii digitale:

² Centrele de servicii comune reprezintă structuri interne ale unei companii multinaționale organizate sub forma unor departamente care reunesc o serie de activități administrative ale acesteia precum evidența contabilă și cea a resurselor umane, consultanța juridică, achizițiile și altele.

³ Externalizarea proceselor de afaceri se concentrează pe activități cu caracter administrativ contractate de către companii în vederea realizării lor de către entități terțe, aici concentrându-se activități din domeniul IT sau centrele de apeluri.

- *internetul obiectelor (IoT, Internet of Things, engl.)* presupune folosirea internetului pentru a conecta diferite dispozitive, servicii și sisteme automate, formând astfel o rețea de obiecte;
- *cloud* (nu există o traducere în limba română) se bazează pe un ansamblu distribuit de servicii de calcul, aplicații, acces la informații și stocare de date, fără ca utilizatorul să aibă nevoie să cunoască amplasarea și configurația fizică a sistemelor care furnizează aceste servicii;
- *realitatea augmentată (AR, augmented reality, engl.)* reprezintă tehnologii folosite în domeniul IT și de afaceri care oferă o experiență interactivă bazată pe combinarea lumii reale cu elemente din lumea virtuală, creându-se astfel o lume reală augmentată de către informația generată virtual, bazată pe o dimensiune senzorială umană ce poate să fie fundamentată de senzorii vizuali, auditivi, olfactivi și somatosenzoriali; acesta este un sistem ce asigură combinația dintre lumea reală și cea virtuală, interacțiunea în timp real și înregistrarea 3D exactă a obiectelor virtuale și reale;
- *realitatea virtuală (VR, virtual reality, engl.)* constă în ambianțe artificiale create pe calculator care oferă o simulare a realității astfel încât utilizatorul are impresia de prezență fizică aproape reală, în anumite locuri reale sau imaginare;
- *platforme tehnologice*, inclusiv comerțul electronic (*e-commerce, engl.*) oferă mediul pentru crearea și rularea de aplicații, sisteme și procese, acestea fiind privite ca seturi de instrumente pentru dezvoltarea și operarea unor servicii personalizate și adaptate;
- *tehnologia financiară (fintech, engl.)* presupune folosirea tehnologiei pentru a susține și îmbunătăți activitățile în domeniul financiar;
- *blockchain* (nu există o traducere în limba română) este tehnologia care securizează stocarea de criptomonede, tranzacțiile între criptomonede și relațiile informatice ce susțin scopul fiecărui proiect criptografic; blockchain stochează informațiile în format digital și conține liste de înregistrări/ date în continuă creștere, numite blocuri, care sunt legate și securizate cu ajutorul criptografiei;
- *analizele de mari cantități de date (big data, engl.)* vizează extragerea, manipularea și analiza unor seturi foarte mari de date, pentru care se utilizează software special, în calitate atât de instrumente, cât și de facilitatori ai digitalizării (UNCTAD, 2019a).

Aplicate pe scară largă în toate industriile, *tehnologiile digitale sunt legate în mod intrinsec de servicii*. Utilizarea lor în industria prelucrătoare în sensul susținerii componentelor de servicii ale producției a avut o contribuție hotărâtoare la procesul de *servicificare a producției*, în ansamblu, tehnologiile digitale reprezentând principala componentă a noii revoluții industriale (*Industry 4.0, engl.*) și aflându-se în plin proces de dezvoltare și integrare în toate segmentele de afaceri. De exemplu, implementarea IoT este extinsă pe scară largă în multe industrii, iar aplicațiile *blockchain* sunt în plin proces de expansiune (UNCTAD, 2020).

Dimensiunea internațională a datelor are de asemenea implicații pentru LVG de servicii. Astfel, *lanțul valoric global de date* poate fi considerat o nouă dimensiune care trebuie luată în considerare atunci când se abordează legătura dintre LVG și dezvoltare. În acest context, un rol

deosebit de important îl au lanțurile valorice specifice legate de date, în special cele asociate cu *cloud computing*, țările în dezvoltare înscriindu-se tot mai mult în aceste lanțuri (UNCTAD, 2019a).

Răspândirea utilizării tehnologiilor digitale în procesele de producție din sfera materială și imaterială din ultimul deceniu a dus la o expansiune a comerțului cu servicii, o explozie a activelor intangibile utilizate în cadrul LVG și la o creștere extraordinară a companiilor specializate pe segmentul tehnologiilor digitale, multe devenite companii multinaționale. În acest context au apărut *noi modele și forme de investiții internaționale cu conținut redus de active tangibile, centrate fie pe transformarea digitală a lanțurilor de aprovizionare ale companiilor care operează în sfera producției tradiționale și care nu s-au creat pe suport digital, fie pe structuri care operează exclusiv în sfera serviciilor*. Companiile multinaționale digitale s-au dezvoltat atât pe lângă companiile multinaționale tradiționale, cât și separat de acestea, iar digitalizarea lanțurilor de aprovizionare ale acelor companii multinaționale tradiționale a fost în mare parte îmbinată cu sau reasezată pe configurațiile lor de producție existente la nivel internațional. Cu toate acestea, în acest nou context, locul în care sunt proiectate produsele, unde sunt fabricate piesele și unde sunt asamblate nu s-a schimbat încă în mod fundamental pentru majoritatea industriilor (UNCTAD, 2017).

În acest nou context, infrastructura și platformele digitale vor permite, prin noi aplicații și servicii, îmbunătățirea accesului la LVG, însă participarea la LVG va necesita o infrastructură digitală hard și soft de înaltă calitate. Această tendință va spori oportunitățile pentru noii participanți, economii naționale și companii, de a se integra în LVG, deși dependența de digitalizare va face ca aceste LVG să aducă noi *provocări privind gestionarea platformelor cu conținut redus de active fizice, precum și identificarea și înregistrarea valorii la nivelul țărilor gazdă* (UNCTAD, 2020).

Aplicarea tehnologiilor digitale asigură un nivel superior de integrare a proceselor de producție, o reducere a costurilor de administrare și de tranzacție, o coordonare mai eficientă a lanțurilor valorice complexe și un acces mai bun de jos în sus la LVG pentru întreprinderile mici și mijlocii (IMM) furnizoare. De exemplu, conectarea infrastructurii de producție prin *internetul obiectelor* permite o mai bună planificare a capacității și o mai bună evaluare a utilizării și a funcționalității produselor. În acest context, sunt generate *cantități mari de date (big data)* în timp real, ceea ce face posibilă optimizarea proceselor de producție.

Analizele *big data*, îmbunătățite de procesele de stocare și calcul în *cloud*, pot valorifica sursele externe de informații. Dezvoltarea unor tehnici predictive puternice bazate pe inteligență artificială permite o mai bună planificare și gestionare a operațiunilor dispersate, reducând incertitudinea și riscurile.

Platformele de comerț electronic și piețele online facilitează tranzacțiile de piață și le fac mai transparente. În ceea ce privește oferta, companiile achiziționează inputuri materiale și servicii mult mai eficient. Un număr mai mare de furnizori pot avea acces la LVG, inclusiv furnizori mici și furnizori din zone periferice din punct de vedere geografic. În aval, comercializarea produselor poate ajunge pe piețele îndepărtate, fără o prezență fizică.

Aceste procese asigură inclusiv eliminarea verigilor intermediare (dezintermediere), ceea ce generează o serie de avantaje sub forma reducerii costurilor de tranzacționare și a împiedicării migrației valorii de-a lungul lanțului valoric (UNCTAD, 2017). Plățile digitale și tehnologia financiară favorizează tranzacțiile și finanțările transfrontaliere, crescându-le gradul de fluiditate și de siguranță.

Tehnologiile digitale sunt, de asemenea, esențiale pentru creșterea conținutului de servicii al producției. Astfel, pe de o parte, *IoT* și *big data* pot crește conținutul de servicii utilizat în fabricarea produsului final (primul set de servicii încorporate), iar pe de altă parte, noi servicii sunt adăugate la produsul final, în general cu o componentă digitală majoră (al doilea set de servicii încorporate). Ambele efecte cresc considerabil ponderea serviciilor în tranzacțiile comerciale internaționale și în LVG.

5. Contribuția LVG de servicii la fluxurile investiționale și comerciale internaționale

În ultimii ani se evidențiază o participare tot mai considerabilă a sectorului serviciilor în cadrul LVG, cu o contribuție tot mai importantă la dezvoltarea relațiilor și interdependențelor între țări și în consecință la globalizarea economică.

Extinderea, dezvoltarea și diversificarea LVG au oferit o nouă cale tuturor țărilor lumii de a participa la procesele de globalizare economică, țărilor în dezvoltare sporindu-le în mod considerabil șansele de a fi integrate și de a beneficia de avantajele oferite de acestea. Acest mod de organizare și dispunere a activităților integrate la scară globală a oferit tuturor țărilor lumii un nou model de dezvoltare economică fără a fi nevoie de proiecte de investiții complexe pentru stabilirea de capacități complete de producție, de la inputuri din amonte până la bunurile finale și serviciile post-vânzare din aval.

Aceste evoluții remarcabile ale serviciilor au fost și continuă să rămână susținute de dezvoltarea unei serii de *strategii internaționale de afaceri*, între care un loc deosebit îl ocupă *externalizarea (outsourcing)*⁵ și *delocalizarea (offshoring)*⁶ ca elemente de bază în dezvoltarea LVG, care susțin procesele de globalizare a serviciilor. Cu toate că în primele faze ale apariției și dezvoltării lor, procesele de delocalizare erau specifice activităților industriilor prelucrătoare, în prezent marile companii multinaționale (CMN) și-au extins considerabil aceste procese și în sfera serviciilor, în special al celor intensive în forță de muncă, către locații care oferă avantaje competitive de cost, prin înființarea așa numitor *centre interne globale (global in-house centers, engl.)*⁷.

De asemenea, în expansiunea lor în străinătate în căutarea de noi surse de eficiență prin costuri, companiile își *externalizează procesele de afaceri considerate non-esențiale* către furnizori terți de servicii, specializați, în principal din țări cu niveluri de dezvoltare mai reduse, capabile însă să ofere avantaje competitive de cost pentru procesele intensive în forță de muncă. În acest context, apare esențială analiza modului în care țările implicate în procesele de externalizare au capacitatea de a se *conforma standardelor de calitate* impuse de partenerii din țările dezvoltate, context în care se au în

⁴ *Externalizarea internațională* reprezintă procurarea de către o firmă a unor servicii sau uneori chiar input-uri materiale, de la o firmă independentă, specializată, situată într-o altă țară.

⁵ *Delocalizarea* reprezintă acțiunea de mutare a unui proces de afaceri dintr-o țară în alta, de regulă procese operaționale de producție sau procese suport (de ex. serviciile de evidență contabilă), principala motivație fiind legată de avantaje competitive superioare.

⁶ *Centrele interne globale* sunt structuri interne în organigrama unei companii, de regulă multinaționale, care desfășoară activități sau operațiuni de furnizare de servicii, însă situate în locații geografice diferite care oferă avantaje de cost (de cele mai multe ori, costuri cu forță de muncă foarte reduse). Se apreciază că aceste centre s-au dezvoltat în cadrul unei strategii de externalizare intra-firmă.

vedere locații situate într-o zonă geografică apropiată (*near-shore*, engl.) sau compatibile din punct de vedere cultural, cu care există diferite forme de cooperare internațională.

Toate aceste modele de afaceri, respectiv strategii de externalizare și delocalizare a diferitelor segmente de activitate în străinătate, organizate în cadrul unor LVG, contribuie la *susținerea proceselor de globalizare economică prin fluxurile comerciale și investiționale internaționale*. Crearea de structuri internaționale sub forma *centrelor interne globale* sau a *delocalizării internaționale* reprezintă motivația realizării multor proiecte de *investiții străine directe* în diferite țări ale lumii, generând importante valori în contul *exporturilor de servicii*. Datele din Tabelul 2 evidențiază *dimensiunea internațională a tranzacțiilor cu servicii, inclusiv din perspectiva participării acestora la LVG*, structurate pe patru categorii conform clasificării UNCTAD. În vederea aprecierii *intensității activităților specifice LVG de servicii*, sunt folosiți următorii indicatori: (i) ponderea valorii adăugate în străinătate în total exporturi; (ii) ponderea comerțului pe LVG în total comerț internațional; (iii) indicele de transnaționalitate (ITN)⁸.

Tabelul 2: Indicatori de apreciere a dimensiunii și intensității principalelor categorii de servicii, la nivel mondial, în anul 2019

Categoriile de servicii	Stocul mondial de ISD		Exporturi mondiale		Intensitatea LVG		Top 100 CMN	
	Miliarde USD	Pondere din total	Miliarde USD	Pondere din total	Ponderea valorii adăugate în străinătate în total exporturi	Ponderea comerțului pe LVG în total comerț internațional	Număr din industrie	ITN mediu (%)
Comerț cu ridicata și cu amănuntul	2.788	13,8	1.796	7,8	10	38	6	60
Transporturi și logistică	741	3,7	1.059	4,6	17	38	2	69
Servicii financiare	-	-	445	1,9	7	34	-	11
Servicii de afaceri	4.119	20,4	3.596	15,6	7	34	15	63

Sursa: Tabel redactat de autor în baza datelor UNCTAD (2020).

Analiza indicatorilor privind investițiile și comerțul internațional pe categorii de servicii ridică problema *incomparabilității datelor înregistrate la nivelul diferitelor categorii de servicii*. Un exemplu concludent în acest sens poate fi cel al serviciilor financiare, unde valorile în contul comerțului cu servicii financiare cuprind în principal serviciile bancare și de asigurări, pe când valorile înregistrate în contul investițiilor realizate în acest sector cuprind investițiile realizate în funcțiile financiare ale CMN care operează în toate industriile, nu doar pe cele din serviciile bancare și de asigurări. Aceeași situație este întâlnită și în cazul comerțului cu ridicata și cu amănuntul, unde

⁷ *Indicele de transnaționalitate* exprimă dimensiunea externă a activităților globale ale unei companii multinaționale (CMN), calculată pe baza mediei a trei rapoarte: (i) raportul activelor în străinătate în total active, (ii) raportul vânzărilor în străinătate în total vânzări și (iii) raportul forței de muncă ocupată în străinătate în total forță de muncă angajată la nivelul companiei analizate.

valorile ISD sunt distorsionate de investițiile în structurile imobiliare pe care le implică operarea în acest domeniu.

Așadar, dat fiind faptul că majoritatea industriilor de servicii, precum cele de afaceri, financiare, transporturile și logistica, servesc ca inputuri în LVG ale altor industrii, dimensiunea statistică a ISD ale acestora este dificil de surprins cu acuratețe, acestea fiind incluse parțial în activitățile de servicii dispersate în toate industriile (UNCTAD, 2020). Cu toate acestea, este evident faptul că serviciile atât individual, cât și în cadrul LVG sau asociate tranzacțiilor cu bunuri, domină tranzacțiile investiționale și comerciale internaționale și vor continua să genereze noi modele de afaceri la care să participe toate țările lumii.

6. Configurațiile proceselor de producție desfășurate de-a lungul LVG de servicii

Fiecare industrie din cadrul sectorului serviciilor are caracteristici structurale unice care îi determină propria configurație, în funcție de necesarul de resurse, intensitatea capitalului și a tehnologiei, precum și posibilitatea și modalitatea de comercializare. În plus, reglementările privind investițiile și comerțul, drepturile de proprietate intelectuală și normele generale privind aspectele sociale și de mediu, afectează în mod diferit fiecare industrie. Prin urmare, există, de asemenea, o variație semnificativă în distribuția geografică a valorii adăugate în cadrul industriilor serviciilor.

Configurațiile proceselor de producție internațională desfășurate de-a lungul LVG pot fi descrise și măsurate pe baza mai multor dimensiuni, între care se remarcă: (i) *dispersia* geografică a valorii adăugate și (ii) *guvernarea* (modul de implicare în managementul afacerii). Luând în considerare gradul de fragmentare a lanțurilor valorice, în multe cazuri termenul de *lanț valoric* este impropriu deoarece procesele de producție sunt organizate sub forma unor structuri cu intrări sau componente intermediare care provin din mai multe direcții pentru a fi integrate sau asamblate în produse finite. De asemenea, gradul de fragmentare determină măsura în care un anumit lanț valoric permite specializarea verticală, separarea spațială a activităților individuale de-a lungul procesului de producție și exploatarea diferențelor de cost ale factorilor de producție între locații (UNCTAD, 2020).

În evidențierea *distribuției geografice a valorii adăugate* în cadrul LVG se utilizează următorii indicatori: (i) *gradul de concentrare*, care vizează distribuția valorii adăugate în cadrul LVG desfășurat la nivelul mai multor țări și este măsurat prin numărul de țări care înregistrează 80% din valoarea adăugată globală în exporturile unei industrii, precum și prin numărul de țări care înregistrează cel puțin 0,5% din valoarea adăugată în exporturile unei industrii; (ii) *distribuția contribuției* este exprimată prin numărul de țări pentru care un anumit LVG constituie cel puțin 5 % din PIB.

Guvernanța, respectiv aspectele privind internalizarea lanțurilor valorice, se exprimă cu ajutorul următorilor indicatori: (i) *intensitatea relativă a ISD*, care se măsoară prin raportul dintre ponderea ISD într-o industrie în totalul ISD și ponderea comerțului din industria respectivă în totalul comerțului; acest indicator oferă o imagine a gradului în care o industrie se bazează pe producția internalizată (realizată de către companii multinaționale prin intermediul filialelor străine) față de comerț (atât în condiții de concurență normală, cât și prin intermediul modelelor de afaceri non-equity, de exemplu contracte de licențiere sau franciză); (ii) *intensitatea controlului prin modelele de*

afaceri non-equity, care se exprimă prin gradul în care companiile multinaționale dintr-o industrie sporesc controlul asupra LVG prin intermediul modalităților de producție internațională fără capitaluri proprii (indicatorul utilizat este o măsură calitativă, pe o scală de la 1 la 5, unde 1 este valoarea maximă).

Datele prezentate în Tabelul 3 prezintă principalele valori înregistrate în contul indicatorilor identificați de către UNCTAD în vederea evidențierii nivelului de extindere internațională a LVG, gradul de concentrare în exporturi și contribuția LVG în realizarea PIB, inclusiv intensitatea modului de guvernare a LVG, la nivelul a patru categorii de servicii considerate relevante: comerciale, transporturi-logistică, financiară și de afaceri.

Tabelul 3: Indicatori privind nivelul de extindere și intensitatea LVG de servicii, la nivel mondial, în anul 2019

Categoriile de servicii	Distribuția geografică a valorii adăugate			Guvernarea LVG	
	Concentrarea		Contribuția LVG	Intensitatea ISD	Intensitatea controlului (1 maxim - 5 minim)
	Nr. de țări cu 80% valoare adăugată în exporturile totale ale industriei	Nr. de țări cu o valoare adăugată >0,5% în exporturile totale ale industriei	Ponderele țărilor în care contribuția LVG este >5% din PIB (%)	Ponderele ISD în ponderea comerțului internațional (%)	
Comerț cu ridicata și cu amănuntul	16	27	55	1,1	2
Transporturi și logistică	28	41	18	0,8	4
Servicii financiare	18	36	84	-	1
Servicii de afaceri	16	35	82	1,3	1
Media tuturor sectoarelor (primar, secundar, terțiar)	18	34	30	0,8	3

Sursa: Tabel redactat de autor în baza datelor UNCTAD (2020).

În cadrul analizei intensității LVG de servicii se pot distinge o serie de caracteristici comune de configurare internațională a producției, pe criteriile dispersiei geografice a lanțurilor valorice și a guvernantei, în ciuda diferențelor considerabile dintre industriile de servicii, în ce privește segmentele de piață deservite, segmentele lanțului valoric și strategiile individuale ale firmelor (UNCTAD, 2020).

Conform detaliilor prezentate în Tabelele 3 și 4, principalele servicii analizate pot fi grupate în două categorii: (i) serviciile financiare și de afaceri, care se caracterizează printr-o valoare adăugată ridicată, o concentrare a distribuției geografice și un nivel de guvernare ridicat; (ii) serviciile comerciale și de transporturi, care se caracterizează prin valoare adăugată redusă, distribuție geografică dispersată și nivel de guvernare redus.

Tabelul 4: Nivelul și intensitatea conectării principalelor categorii de servicii la LVG

Categoriile de servicii	Conținut de valoare adăugată	Nivel de fragmentare	Distribuția geografică a valorii adăugate	Guvernarea (control în cadrul ISD)
Comerț cu ridicata și cu amănuntul	reduc	reduc	dispersată	reducă
Transporturi și logistică				
Servicii financiare	ridicat	reduc	concentrată	ridicată
Servicii de afaceri				

Sursa: Tabel redactat de autor în baza datelor UNCTAD, 2020

Așa cum am subliniat în conținutul lucrării, analiza sectorului serviciilor ridică o importantă problemă a *incomparabilității datelor*. Astfel, comerțul cu servicii financiare cuprinde în principal serviciile bancare și de asigurări, iar datele privind investițiile în acest sector sunt mult mai ample, incluzând fluxurile de intrare legate de finanțe în sediile regionale, funcțiile de back-office și participațiile financiare ale companiilor multinaționale din mai multe sectoare (UNCTAD, 2020). Așadar, realizarea de aprecieri comparative între diferitele industrii de servicii pe baza anumitor indicatori cantitativi nu este întotdeauna relevantă, prin prisma nivelului extrem de eterogen al sectorului serviciilor.

Noile direcții către care se îndreaptă LVG de servicii în perspectiva anilor 2030 au în vedere opțiuni precum: *relocalizarea (reshoring, engl.)*, *diversificarea* și parțial *regionalizarea* (Tabelul 5).

Tabelul 5: Principale tendințe ale LVG de servicii, în perspectiva anului 2030 (probabilitatea manifestării, în %)

Categoriile de industrii servicii	Nivel de concentrare/ conținut valoare adăugată	Relocalizare	Diversificare	Regionalizare	Replicare
Comerț cu ridicata și cu amănuntul	Dispersat/ reduc	100%	50%	25%	0
Transporturi și logistică		100%	50%	25%	0
Servicii financiare	Concentrat/ ridicat	25%	100%	25%	0
Servicii de afaceri		25%	100%	25%	0

Sursa: Tabel redactat de autor în baza datelor UNCTAD (2020)

Conform studiilor UNCTAD (2020), pentru următorul deceniu se previzionează tendințe de *relocalizare* în cazul LVG de servicii cu valoare adăugată redusă, cum ar fi părți ale lanțurilor valorice de vânzare, transport și logistică, precum și de *diversificare* internațională în cadrul acelor LVG de servicii care se bazează pe tehnologii digitale, respectiv industriile de servicii cu valoare adăugată mai mare, precum cele financiare și de afaceri.

Pentru serviciile profesionale și de afaceri, cele financiare, de inginerie și de marketing, *automatizarea bazată pe inteligență artificială* se află încă în faza incipientă de dezvoltare. Pe de altă parte, aplicarea pe scară largă a tehnologiilor digitale ar putea face din aceste industrii *noua frontieră a delocalizării determinată de arbitrajul costurilor forței de muncă* (UNCTAD, 2020). În acest context, serviciile cu valoare adăugată medie și mare, în mod tradițional puternic centralizate, vor fi furnizate din ce în ce mai mult la nivel internațional prin intermediul telemuncii (*teleworking, engl.*).

Oportunitățile de telemuncă sunt îmbunătățite de instrumentele avansate de comunicare digitală, inclusiv teleconferințele, realitatea augmentată, realitatea virtuală și 5G. Stocarea și calculul în *cloud* fac posibilă îndeplinirea unor sarcini complexe de la distanță, în timp ce îmbunătățirile aduse softurilor de traducere vor facilita comunicarea.

În acest context, având în vedere factorii tehnologici care favorizează dezvoltarea LVG de servicii, *decidenții la nivelul țărilor în dezvoltare ar putea exploata aceste noi oportunități în direcția configurării politicilor de îmbunătățire a educației și a competențelor tehnice, astfel încât să-și crească șansele de a fi integrate în cadrul acestor modele de afaceri în condiții cât mai avantajoase.* În domeniul serviciilor, tehnologiile digitale vor conduce la modele de afaceri din ce în ce mai fragmentate, dispersate și diversificate, care necesită forță de muncă cu înalt nivel de pregătire profesională. Se apreciază că această tendință va acapara toate industriile, cu excepția celor considerate strategice și de securitate, cu un grad ridicat de proprietate intelectuală sau cu utilizare intensivă a datelor.

7. Considerații privind creșterea rolului LVG de servicii în politicile de dezvoltare adoptate la nivel macroeconomic

Apariția și amplificarea LVG au deschis calea tuturor țărilor lumii, indiferent de nivelul lor de dezvoltare, de a participa la procesele de globalizare economică. LVG oferă țărilor lumii o nouă cale de dezvoltare economică fără a implica eforturi considerabile dificil de acoperit pentru a construi capacități complete de producție care să acopere toate procesele de la intrările din amonte până la obținerea bunurilor finite din aval, inclusiv serviciile post-vânzare. Astfel, țările în dezvoltare se pot conecta la LVG, specializându-se în activitățile, procesele sau operațiunile economice determinate de avantajele lor comparative, prin aceasta crescându-le șansele de a beneficia de câștigurile generate de participarea la comerțul internațional în funcție de specializarea respectivă.

În ultimii ani, *participarea sporită a țărilor lumii la LVG, atât în industriile de prelucrare, cât și, mai ales, în sectorul serviciilor, a contribuit la modificarea structurală a economiilor care au susținut dezvoltarea LVG, înregistrând valori considerabile la nivelul producției, comerțului sau ocupării forței de muncă (vezi Tabelul 1).*

LVG de servicii au stimulat transformarea structurală cu efecte în direcția creșterii productivității în multe țări în dezvoltare, permițându-le să se specializeze în anumite activități și etape de producție, mult mai rapid și cu eforturi mult mai reduse comparativ cu situația în care ar fi urmărit dezvoltarea unor industrii complete. În plus, participarea la LVG generează o multitudine de relații între țări și companii, prin fluxuri de investiții, comerciale, tehnologice, informaționale și chiar de personal.

Perspectiva continuării sau amplificării participării la LVG de servicii pledează în favoarea concentrării eforturilor decidenților de la nivel macroeconomic, mai ales din țările în dezvoltare, pentru sprijinirea companiilor prin politici și strategii naționale centrate pe *crearea condițiilor pentru a beneficia de avantajele participării lor la LVG în servicii.* În aceste sens, se au în vedere în principal alocarea și susținerea *investițiilor în capitalul uman, precum și reconsiderarea barierelor de*

reglementare din calea comerțului cu servicii pentru a culege toate avantajele oferite de această sursă de dezvoltare (Nano & Stolzenburg, 2022).

În prezent, în elaborarea politicilor economice și a strategiilor de dezvoltare națională, decidenții la nivel național acordă din ce în ce mai multă importanță aspectelor corelate cu participarea în LVG de servicii, urmărind: (i) identificarea tipurilor de activități specifice sectorului serviciilor care contribuie cu valoare adăugată superioară; (ii) identificarea piețelor sursă care generează un spor de valoare adăugată în economia internă; (iii) modul în care industriile interne din amonte contribuie la exporturile de servicii; (iv) contribuția acordurilor și tratatelor internaționale bilaterale și multilaterale la facilitarea schimburilor comerciale cu servicii.

În ultimii ani, în rândul țărilor în dezvoltare, India și Filipine se remarcă prin dezvoltarea industriei serviciilor și implicit în participarea la LVG de servicii. Astfel, India este recunoscută pentru specializarea în serviciile de software, iar Filipine în serviciile de afaceri, un rol deosebit de important în acest sens fiind jucat de strategiile de delocalizare și externalizare a proceselor de afaceri ale multor companii multinaționale, atrase de *costurile scăzute, disponibilitatea capitalului uman și mediul de afaceri atractiv pentru sectorul serviciilor din aceste țări*. Experiența acestor țări arată că *participarea la LVG de servicii stimulează creșterea economică și generează un număr considerabil de locuri de muncă bine plătite*. Astfel, la nivelul țărilor analizate, datele statistice arată că ocuparea forței de muncă în sectorul serviciilor a crescut de peste zece ori de-a lungul ultimilor 15 ani, concomitent cu creșteri importante ale veniturilor, niciun alt sector neavând capacitatea de a genera rezultate comparabile în ultimii ani (Nano & Stolzenburg, 2022).

Experiența celor două țări poate fi privită drept model pentru a inspira decidenții din alte țări, în special cu nivele de dezvoltare modeste, să elaboreze politici și strategii centrate pe participarea la LVG de servicii. În mod concret, în acest demers, punctul de plecare și cel mai important element îl reprezintă *asigurarea capitalului uman*, esențială atât pentru aderarea la lanțurile valorice deja existente în sectorul serviciilor, cât și pentru dezvoltarea unora proprii, importanța capitalului uman în raport cu capitalul fizic fiind net superioară în sectorul serviciilor, comparativ cu cea din sectorul primar sau prelucrător. Din acest punct de vedere, atât India, cât și Filipine dețin avantaje competitive ce derivă din numărul mare al vorbitorilor de limba engleză, precum și al celor cu competențe tehnice apreciabile. Experiența celor două țări evidențiază faptul că *aptitudinile necesare sunt relativ ușor de obținut*, motiv pentru care lanțurile valorice din domeniul serviciilor ar putea reprezenta o oportunitate importantă pentru țările anglofone din Africa sau pentru țările din Europa de est, unde populația are aptitudini lingvistice, tehnice și IT considerabile.

Analizele efectuate evidențiază un set de rezultate în favoarea *LVG de servicii*, participarea în cadrul acestora având o contribuție semnificativă la: inovare și creșterea productivității; obținerea de externalități pozitive în economie (*spillovers*, engl.); sporirea potențialului de creare de locuri de muncă în cadrul lanțurilor valorice din sectorul serviciilor (Nano & Stolzenburg, 2022). Astfel, prin prisma caracterului lor eterogen, serviciile, cum ar fi cele financiare sau IT, au cunoscut o creștere rapidă a inovării și implicit a productivității. În același timp, există studii care demonstrează și încurajează substituirile între serviciile cu productivitate ridicată și cele cu productivitate scăzută pentru a preveni scăderile ratelor de creștere a productivității agregate (Duernecker et al. 2018), iar serviciile care au înregistrat o creștere lentă a productivității sunt încurajate să se integreze și să beneficieze mai mult de participarea la LVG.

În contextul pandemiei de COVID-19, s-a constatat că multe dintre serviciile profesionale precum cele de consultanță juridică sau de arhitectură, inclusiv educaționale și altele, au urgentat *extinderea implementării și valorificării tehnologiilor digitale*, prestarea acestora de la distanță generând rezultate foarte bune în planul productivității. Această experiență va reconfigura noile modele de servicii, ceea ce se va reflecta în continuarea creșterii comerțului cu servicii.

De asemenea, serviciile generează *externalități pozitive substanțiale*. Astfel, este recunoscut faptul că *relaxarea barierelor în comerțul cu servicii conduce la creșterea productivității companiilor din industria prelucrătoare care utilizează în mare măsură servicii în procesele lor de producție* (Beverelli et al., 2015). În egală măsură, impactul liberalizării serviciilor asupra producției și exporturilor industriei prelucrătoare este mai mare decât reducerea tarifelor vamale. Aceste rezultate sunt corelate inclusiv cu tendința de servicificare conform căreia serviciile sunt inputuri cruciale pentru alte sectoare economice și, prin urmare, pot aduce beneficii importante și pentru restul economiei (Helble & Shepherd, 2019).

În pofida experiențelor pozitive din multe țări în dezvoltare, efectele asupra comerțului cu servicii și ocupării forței de muncă în servicii sunt mixte. Astfel, participarea la comerțul cu servicii asigură șansele unor condiții de muncă mai bune, dar și o mai mare *volatilitate a ocupării forței de muncă*. Se apreciază, că țările în dezvoltare *vor înregistra o creștere a noilor locuri de muncă în servicii, în strânsă corelație cu procesele de externalizare, și implicit o creștere a exporturilor de servicii*. În contextul implementării noilor tehnologii digitale în cadrul serviciilor cu utilizare intensivă a forței de muncă, acestea își vor spori gradul de comercializare, iar capacitatea de absorbție a forței de muncă de către servicii va crește, inclusiv în sectoarele cu calificare redusă.

Dezvoltarea sectorului serviciilor generează un pachet de efecte pozitive din perspectiva faptului că acestea *sunt, de obicei, mai ecologice și mai incluzive* decât industria prelucrătoare. Astfel, LVG de servicii tind să angajeze mai multe femei, inclusiv în funcții de conducere, iar IMM din sectorul serviciilor par să se confrunte cu mai puține bariere la export decât IMM din industria prelucrătoare. Serviciile necesită, de asemenea, investiții în infrastructură relativ mai localizate, în special în ceea ce privește conectivitatea digitală, și sunt mai puțin dependente decât industria prelucrătoare de investiții de mare anvergură în infrastructură de instalații și utilaje sofisticate.

Desigur, *LVG din domeniul serviciilor nu reprezintă un panaceu pentru dezvoltare, deoarece acestea vin cu propriile provocări*. De exemplu, serviciile pe care se bazează LVG din industriile de IT sau cele ce vizează externalizarea proceselor de afaceri, sunt grupate spațial și necesită o utilizare intensivă a competențelor. Aceste servicii necesită, de asemenea, un nivel de educație mult mai ridicat decât alte sectoare, ceea ce influențează opțiunile de specializare ale tinerei generații. De exemplu, creșterea ocupării forței de muncă în serviciile bancare, de asigurări și de telecomunicații a stimulat nivelul de educație în India (Nano et al. 2021). Creșterea integrării LVG în alte sectoare de servicii ar putea echilibra eventualele probleme legate de concentrare și deficiențe de calificare, deoarece serviciile cu amănuntul sau serviciile personale sunt mai puțin intensive în ceea ce privește competențele și mai puțin grupate.

Prin prisma celor prezentate mai sus, considerăm că *dezvoltarea bazată pe servicii prin intermediul LVG de servicii poate reprezenta o strategie viabilă pentru țările în dezvoltare*. Dat fiind că cererea din țările cu venituri ridicate continuă să se orienteze către servicii, adoptarea acestui model s-ar putea transforma dintr-o opțiune într-o necesitate. Această tendință necesită un set diferit de

instrumente de politică de dezvoltare economică comparativ cu politica de dezvoltare tradițională, din următoarele considerente:

- *industriile serviciilor sunt supuse unor bariere comerciale ridicate și persistente*; acestea sunt adesea cuprinse în reglementări naționale, puțin vizibile și concrete comparativ cu măsurile tarifare aplicabile în comerțul cu bunuri; reconsiderarea acestor reglementări cu efect de bariere este primordială pentru toate țările lumii, indiferent de nivelul lor de dezvoltare, pentru a facilita dezvoltarea economică bazată pe servicii;
- *accesul la și nivelul de formare educațională* reprezintă o categorie de obstacole în dezvoltarea competențelor în sectorul serviciilor, în special în zonele rurale din țările în dezvoltare, concretizată în costul școlarizării, accesibilitatea școlilor și asimetriile informaționale; pentru a valorifica pe deplin dezvoltarea bazată pe servicii, este necesară aplicarea acestor politici la scară largă, investind în același timp în programe educaționale corelate cu nivelul cerințelor actuale, cum ar fi creșterea investițiilor în infrastructura pentru acces; concentrând aceste programe în zonele rurale, factorii de decizie politică pot asigura atenuarea impactului asupra inegalității regionale și asigurarea incluziunii în cadrul LVG de servicii;
- *dezvoltarea piețelor interne de servicii și creșterea investițiilor în cercetare și dezvoltare sunt necesare pentru a putea participa în LVG de servicii*; țările dispun de diferite instrumente pentru a sprijini acești factori, inclusiv achiziții publice și stimulente pentru cercetare și dezvoltare (Rodrik, 2021; Nano & Stolzenburg, 2022.).

Procesele de liberalizare a comerțului internațional cu servicii oferă șansa dezvoltării economice a multor țări cu nivel redus de dezvoltare. Astfel, la nivelul acestora se impune acordarea unei atenții deosebite prin adoptarea de politici comerciale bazate pe valori sociale și de mediu, precum și pe transparență și responsabilitate în vederea participării la LVG de servicii, pentru a putea beneficia de avantajele oferite de tranzacțiile internaționale din sfera imaterială (Parlamentul European, 2017).

8. Concluzii

Lanțurile valorice globale reprezintă un model de afaceri dominant al economiei mondiale contemporane, care se află în centrul strategiilor de afaceri ale companiilor, precum și al politicilor comerciale și de investiții la nivel național și internațional. Cea mai mare parte a proceselor de producție internațională este structurată în jurul LVG, fiind coordonată de companii multinaționale prin rețelele de structuri de afaceri implantate la nivel global, parteneri contractuali sau furnizori ce își desfășoară activitățile în condiții de piață. Această fragmentare transfrontalieră a producției oferă noi perspective de creștere, dezvoltare și creare de locuri de muncă, la care sunt așteptate tot mai mult țările în dezvoltare în special pe segmentul serviciilor.

Modelul de dezvoltare al LVG reprezintă unul dintre factorii care au stat la baza expansiunii serviciilor, acesta fiind susținut atât de extinderea *folosirii serviciilor în procesele de producție tradiționale*, cât și de *dezvoltarea din ce în ce mai mare a unor LVG proprii de servicii*.

În dezvoltarea acestui model, țările în dezvoltare au fost parteneri importanți prin prisma avantajelor competitive oferite (resurse naturale și umane abundente și ieftine, reglementări de operare favorabile), precum și a beneficiilor de care s-au bucurat acestea (creșterea producției, exporturilor și a ocupării forței de muncă). Așadar, extinderea participării acestor țări la componentele de servicii ale LVG poate fi privită ca o *continuare sau o nouă etapă a colaborării tradiționale pe LVG de bunuri, facilitată de tehnologiile digitale, context în care vor putea fi valorificate inclusiv resursele umane calificate*, având în vedere că procesele de producție a serviciilor presupun o fragmentare similară cu cea a bunurilor, ceea ce permite țărilor să se alătore LVG de servicii la fel cum s-au alăturat LVG de bunuri (Nano & Stolzenburg, 2022).

Criza pandemică de COVID-19 a scos în evidență vulnerabilitatea LVG de bunuri ca urmare a dependenței acestora față de comerțul internațional și transporturi, alimentând astfel prezumția că economia mondială s-ar putea îndrepta către un proces de deglobalizare și regionalizare, inclusiv la nivelul lanțurilor valorice (UNCTAD, 2020). În acest nou context, s-au evidențiat LVG de servicii care, datorită nivelului ridicat de digitalizare, au reușit să supraviețuiască. În perspectiva următorului deceniu, LVG de servicii se vor reconfigura spre *relocalizare, diversificare și parțial regionalizare*, ceea ce ne determină să afirmăm că *dezvoltarea bazată pe LVG de servicii* ar putea reprezenta *noul model de afaceri* care să reușească să depășească limitele LVG de bunuri și să asigure un grad de implicare sporit al țărilor cu posibilități modeste de dezvoltare.

Modelul de dezvoltare centrat pe servicii, în cadrul LVG, generează cel mai mare număr de locuri de muncă calificate și susține cele mai importante valori în cadrul tranzacțiilor comerciale și investiționale internaționale. Cu toate acestea, dezbaterile privind dezvoltarea bazată pe servicii pun în discuție, pe de-o parte, faptul că serviciile nu oferă aceleași oportunități precum industria prelucrătoare, deoarece nu asigură nivelele de creștere a productivității, potențialul de propagare și de absorbție a forței de muncă slab calificate pe care le oferă industria prelucrătoare, iar pe de altă parte, vulnerabilitățile legate de natura schimbătoare a serviciilor (Baldwin & Forslid, 2020). Dincolo de aceste realități incontestabile, noile modele de dezvoltare bazate pe servicii, stimulate de intensificarea implementării tehnologiilor digitale în sectorul terțiar sau de răspândirea automatizării în sectorul de prelucrare industrială, vor continua să reprezinte centrul de interes al decidenților atât la nivelul companiilor, cât și al țărilor, evident fiind faptul că *serviciile și participarea la LVG de servicii reprezintă importante surse de prosperitate economică în viitor.*

Referințe bibliografice

- Asian Development Bank, Research Institute for Global Value Chains at University of International Business and Economics, World Trade Organization, Institute of Developing Economies – Japan External Trade Organization, & China Development Research Foundation (2021). *Global value chain development report 2021: beyond production*. https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/00_gvc_dev_report_2021_e.pdf. November.
- Baldwin, R. & Forslid, R. (2020). *Covid 19, globotics, and development*. <https://voxeu.org/article/covid-19-globotics-and-development>. July 16.
- Beverelli, C., Fiorini, M. & Hoekman, B. (2015). *Services trade restrictiveness, economic governance, and manufacturing productivity*. <https://voxeu.org/article/services-trade-liberalisation-and-institutions>, 16 October.
- Bonadio, B., Huo, Z., Levchenko, A & Pandalai-Nayar, N. (2020). *The role of global supply chains in the COVID-19 pandemic and beyond*. <https://voxeu.org/article/role-global-supply-chains-covid-19-pandemic-and-beyond>, 25 May

- BPO - domeniul cu cea mai mare rata de angajabilitate.* <https://www.hipo.ro/locuri-de-munca/vizualizareArticol/1140/BPO-domeniul-cu-cea-mai-mare-rata-de-angajabilitate>.
- Duernecker, G., Herrendorf, B. & Valentinyi, A. (2018). *Structural change and the productivity slowdown.* <https://voxeu.org/article/structural-change-and-productivity-slowdown>, 16 May.
- Espitia, A., Mattoo, A., Rocha, N., Ruta, M & Winkler, D. (2021). *Pandemic Trade: COVID-19, remote work and global value chains.* The World Economy. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/twec.13117> 17 February
- Helble, M. & Shepherd, B. (eds) (2019). *Leveraging Services for Development: Prospects and Policies.* Asian Development Bank Institute. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/506216/adbi-leveraging-services-development-prospects-policies.pdf>.
- Internet of Things, cloud, augmented reality, virtual reality, e-commerce, fintech, blockchain, big data,* <https://en.wikipedia.org>.
- Nano, E. & Stolzenburg, V. (2022). *Global services value chains: A new path to development.* <https://voxeu.org/article/global-services-value-chains-new-path-development>, 05 January
- Nano, E., Nayyar, G., Rubínova, S. & Stolzenburg, V. (2021). *Services Liberalization and Educational Attainment: Evidence from India.* WTO Staff Working Paper ERSD-2021-10. https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd202110_e.pdf.
- Parlamentul European (2017). *Document de lucru referitor la impactul comerțului internațional și al politicilor comerciale ale UE asupra lanțurilor valorice internaționale.* Comisia pentru comerț internațional. https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/INTA/DT/2017/05-30/1117588RO.pdf.
- Rodrik, D. (2021). *Prospects for Global Economic Convergence under New Technologies.* Harvard University. <https://drodrik.scholar.harvard.edu/publications/prospects-global-economic-convergence-under-new-technologies>
- UNCTAD (2013). *World Investment Report 2013: Global Value Chains: Investment and Trade for Development.* https://unctad.org/system/files/official-document/wir2013_en.pdf.
- UNCTAD (2017). *World Investment Report 2017: Investment and the Digital Economy.* https://unctad.org/system/files/official-document/wir2017_en.pdf.
- UNCTAD (2019a). *Digital Economy Report 2019: Value Creation and Capture: Implications for Developing Economies.* New York and Geneva: United Nations. https://unctad.org/system/files/official-document/der2019_en.pdf
- UNCTAD (2019b). *UNCTAD-Eora Global Value Chain Database,* <https://worldmrio.com/unctadgvc/>
- UNCTAD (2020). *World Investment Report 2020: International Production Beyond the Pandemic.* https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf.
- Van Assche, A. (2020). *Trade, investment and intangibles: The ABCs of global value chain-oriented policies.* OECD Trade Policy Papers, No. 242, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/750f13e6-en> <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/750f13e6-en.pdf?expires=1645197472&id=id&accname=guest&checksum=EC6ACA710A9B32AAE995BD142179581D>
- World Bank (2022a). *World Development Indicators Database.* <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>. (accesat în aprilie 2022).
- World Bank (2022b). *World Bank country classifications by income level.* <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-world-bank-country-classifications-income-level-2022-2023> (accesat în septembrie 2022).
- World Bank Group, Institute of Developing Economies, Organisation for Economic Co-operation and Development, Research Institute for Global Value Chains at the University of International Business and Economics, World Trade Organization. (2017). *Global value chain development report 2017. Measuring and analyzing the impact of GVCs on economic development,* publicat pe https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/gvcs_report_2017.pdf.
- World Trade Organization (2021). *World trade report 2021: Economic resilience and trade.* https://www.wto.org/english/res_e/pubWTlications_e/wtr21_e.htm.
- Yedan, A. (2019). *Measuring value chains: Introduction of quantitative instrument based on input-output tables.* Africa Centre for Statistics, United Nations Economic Commission for Africa, https://unctad.org/system/files/non-official-document/aldc2019_gambia_servicestrade_Yedan_UNECA_en.pdf.
- Zhan, James X. (2021). *GVC transformation and a new investment landscape in the 2020s: Driving forces, directions, and a forward-looking research and policy agenda.* Journal of International Business Policy, volume 4, pag. 206–220. <https://link.springer.com/article/10.1057/s42214-020-00088-0>.

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Ilie, G. (2022). Lanțurile valorice globale de servicii – o nouă oportunitate pentru țările în dezvoltare. *Revista de Economie Mondială*, Vol. 14 (No. 1), pp. 40-59.
